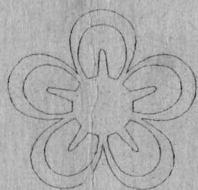

17(477)(082)

Л 64

*Літературознавство,
"Просвіта" і духовний ідеал українця*

*(Матеріали всеукраїнської
науково-практичної
конференції)*

Кривий Ріг
1994

ДЕФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРІЗВИЩ НА КРИВОРІЖжі

О.В.Царук

Здавна відомо, яку особливу, специфічну роль грає прізвище у житті людини. Ще Конфуцій у свій час писав, що найнеобхідніше у державі це виправлення імен, надання іменам, прізвищам соціального статусу. Внаслідок русифікаційної державної політики таке "виправлення" стало на Україні і, зокрема, на Криворіжжі буденним явищем. Започатковане ще царськими указами та грамотами, пор.: "на житие вхождевъ черкасъ, которые остались отъ Саадачного" /замість Сагайдачного "писано къ кошевому ихъ атаману Костѣ Гордѣнку"; "а прежняго Костю объявить за измѣнника"; "гетманъ войска запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра Иванъ Ильичъ Скоропацкій" /замість Скоропадський/. Імперська дійсність викликала появу мовних покручів, низку спотворених українських прізвищ: Разумовский, Еварницкий, Миклухо-Маклай /замість Макуха-Махлай/. Сприяло цьому процесу посилення манкуртських настроїв серед українців задіяних на "чужій роботі", розрослися родові дерева Кирпогнучкошиєнкових, Сіркових, Мазайлових-Мазалових-Мазеніних тощо. Працівники метримональних установ і досі залишаються "службовцями, а не українцями" Мазайло: /Ще як я підходив до загсу - думалось: а що, як там сидить не службовець, а українець /М.Куліш/. Багато кому сьогодні з Шевцових, Чорноморцевих, Чоботарьових, Савенкових, Вареникових доводиться доводити свою українськість. Спотворення влясне українських зразків утворення прізвищ не зразу дозволить побачити за Слєстїоном і Кобзоном український тип утворення прізвищ на -ун, пор. Пластун, Свистун, й початкове, первородне Слєстун, Кобзун /той, що виготовляє кобзи/.

Ряд українських прізвищ, зафіксованих на Криворіжжі, змінили не тільки звукову оболонку, але й внутрішню семантику, так, зокрема, прізвище Кірпіченко стало мотивуватися не кирпою - "короткий, задертий догори ніс", а цеглов, рос. кирпич; прізвище Грабар - "робітник на земляних роботах, землекоп" набуло виду Гарбар із повною втратою

будь-якої зрозумілої мотивації. Не все просто і з поширенням на Криворіжжі прізвищем Калініченко /Калиниченко, яка, на перший погляд, прозоро мотивується іменником калина. Однак українська антропонімічна система не представлена цим прізвищем, зате широкопоширеним на Україні з давніх часів є персонім Каленик із значенням, що прийшло до нас із грецької мови "той, що здобуває славну перемогу; переможник", пор.: "пан КАЛЕНИК и его ближнии по нем будучие" /Грамота ІУ ст. /. Виходячи з цього дане прізвище повинно мати вигляд Калениченко.

Соціологічні дослідження антропонімічного характеру на Криворіжжі тільки розпочалися і повинні допомогти у вирішенні надзвичайно актуальної проблеми повернення українським прізвищам їх природного вигляду.